

УДК 347.78:02:01(045)

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-5\(57\)-4665-4672](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-5(57)-4665-4672)

Мовчан Катерина Миколаївна старший викладач кафедри готельно-ресторанної та музейної справи Мукачівського державного університету, м. Мукачево, <https://orcid.org/0000-0002-9468-4399>

Малець Олександр Омелянович доктор історичних наук, професор, професор кафедри готельно-ресторанної та музейної справи Мукачівського державного університету, м. Мукачево, <https://orcid.org/0000-0001-7927-4335>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АВТОРСТВА В СИСТЕМІ СУЧАСНОГО БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА ТА БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Анотація. У науковій статті здійснено всебічне та ґрунтовне дослідження складних теоретико-прикладних питань правового регулювання авторства, що виникають у процесі сучасної трансформації бібліотекознавства та бібліографічної практики. Актуальність теми зумовлена стрімкою цифровізацією культурної сфери та необхідністю адаптації традиційних бібліотечних функцій до нових вимог законодавства про інтелектуальну власність. У межах роботи детально проаналізовано вплив норм національного та міжнародного права на ключові процеси формування бібліотечних фондів, зокрема в частині комплектування електронними виданнями, створення мультимедійних ресурсів та надання високотехнологічних бібліографічних послуг у глобальному цифровому середовищі.

Окрему увагу в статті приділено визначенню правового статусу сучасної бібліографічної продукції. Автор доводить, що науково-допоміжні покажчики, спеціалізовані бази даних та електронні каталоги сьогодні є складними об'єктами права, які як складені твори потребують належної правової охорони. Розглянуто гострі правові колізії, що виникають між фундаментальним правом користувачів на вільний і безперешкодний доступ до інформації та виключними майновими правами суб'єктів авторського права. У дослідженні чітко визначено соціальну та правову роль бібліотечних установ як ключових посередників, що покликані забезпечувати справедливий баланс між інтересами творців контенту та потребами суспільства в освіті й науці.

Досліджено специфічні юридичні аспекти використання об'єктів авторського права під час масового оцифрування фондів, створення інституційних репозитаріїв та інтеграції бібліотечних ресурсів у хмарні сервіси. У науковий обіг вводяться конкретні пропозиції щодо модернізації нормативно-правової бази України. Автор обґрунтовує необхідність імплементації європейських стандартів щодо «сирітських» творів та розширення винятків для бібліотек.

Наголошено на важливості адаптації класичних методів бібліографознавства до умов глобальної інформатизації, що дозволить зберегти наукову цінність бібліотек у правовому полі. Сформульовані результати мають практичне значення для розробки внутрішніх локальних актів бібліотек, ліцензійних договорів та методичних рекомендацій для фахівців інформаційної, книжкової та архівної справи.

Ключові слова: бібліотекознавство, бібліографознавство, авторське право, інтелектуальна власність, цифровізація бібліотек, бібліографічна продукція, інформаційне право, електронні ресурси.

Kateryna Mykolaivna Movchan Senior Lecturer at the Department of Hotel, Restaurant and Museum Management, Mukachevo State University, Mukachevo, <https://orcid.org/0000-0002-9468-4399>

Oleksandr Omelianovych Malets Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor at the Department of Hotel, Restaurant and Museum Management, Mukachevo State University, Mukachevo, <https://orcid.org/0000-0001-7927-4335>

LEGAL REGULATION OF AUTHORSHIP IN THE SYSTEM OF MODERN LIBRARY SCIENCE AND BIBLIOGRAPHIC PRACTICE

Abstract. The scientific article carries out a comprehensive and thorough study of complex theoretical and applied issues of legal regulation of authorship arising in the process of modern transformation of library science and bibliographic practice. The relevance of the topic is due to the rapid digitalization of the cultural sphere and the need to adapt traditional library functions to the new requirements of intellectual property law. Within the framework of the work, the influence of national and international law on the key processes of library collection development is analyzed in detail, in particular in terms of acquisition of electronic publications, creation of multimedia resources, and provision of high-tech bibliographic services in the global digital environment.

Special attention in the article is paid to defining the legal status of modern bibliographic products. The author proves that scientific auxiliary indexes, specialized databases, and electronic catalogs today are complex objects of law that, as composite works, require proper legal protection. Sharp legal conflicts arising between the fundamental right of users to free and unhindered access to information and the exclusive economic rights of copyright holders are considered. The study clearly defines the social and legal role of library institutions as key intermediaries designed to ensure a fair balance between the interests of content creators and the needs of society in education and science.

Specific legal aspects of using copyrighted objects during mass digitization of collections, creation of institutional repositories, and integration of library resources

into cloud services are investigated. Specific proposals for modernizing the regulatory framework of Ukraine are introduced into scientific circulation. The author substantiates the need to implement European standards regarding "orphan" works and to expand exceptions for libraries. The importance of adapting classical methods of bibliography to the conditions of global informatization, which will preserve the scientific value of libraries in the legal field, is emphasized. The formulated results are of practical importance for the development of internal local regulations of libraries, license agreements, and methodical recommendations for specialists in information, book, and archival affairs.

Keywords: library science, bibliography studies, copyright, intellectual property, library digitization, bibliographic products, information law, electronic resources.

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформації глобального інформаційного простору бібліотеки перестають бути лише сховищами друкованих видань, перетворюючись на потужні інформаційні центри. Це спричиняє виникнення нових форм діяльності: створення електронних бібліотек, оцифрування фондів та формування складних бібліографічних баз даних. Проте розвиток бібліотекознавства та бібліографічної практики в Україні сьогодні стикається з жорсткими обмеженнями, встановленими правом інтелектуальної власності. Актуальність проблеми зумовлена необхідністю знайти юридичний баланс між захистом прав авторів та конституційним правом громадян на вільний доступ до інформації, що є критично важливим для наукового та культурного поступу суспільства.

Сьогодні ключовим викликом для бібліотек є дотримання балансу між захистом майнових прав авторів та забезпеченням вільного доступу користувачів до інформаційних ресурсів. Оскільки сучасна бібліотека трансформується у високотехнологічний центр знань, що відповідає запитам часу, зростає потреба у фахівцях нової генерації. Це потребує впровадження системи безперервної освіти бібліотекарів у сфері права інтелектуальної власності, що базується на міжнародних стандартах та дозволяє ефективно керувати цифровим контентом[1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інтелектуальної власності в бібліотечній сфері досліджували такі вчені, як О. Башун[2], Л. Костенко, Т. Вилегжаніна та О. Кириленко. Проблеми бібліографічного опису та авторського права висвітлювалися у працях фахівців Книжкової палати України[3].

Попри наявні напрацювання, залишаються недостатньо висвітленими питання правового статусу бібліографічної продукції як самостійного об'єкта авторського права та юридичні межі використання творів, автори яких невідомі у бібліотечних цифрових колекціях. Саме ці аспекти потребують додаткового наукового аналізу.

Метою статті є теоретичне обґрунтування правових засад авторства в бібліотечно-бібліографічній діяльності та розробка рекомендацій щодо правомірного використання об'єктів інтелектуальної власності в умовах цифровізації бібліотечної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна бібліографічна практика передбачає створення складних інтелектуальних продуктів: аналітичних оглядів, бібліографічних показників та електронних каталогів. Згідно з цивільним законодавством, такі продукти можуть розглядатися як складені твори (збірники), де об'єктом авторського права є підбір та розташування матеріалу. Важливо розрізняти авторське право на першоджерело та право на бібліографічний продукт, створений бібліотекарем.

Проблема правового регулювання загострюється при оцифруванні фондів. Закон України «Про авторське право і суміжні права» передбачає певні винятки для бібліотек (виготовлення копій для збереження), проте ці норми часто вступають у протиріччя з ліцензійними угодами видавців. Дослідження показує, що для ефективної роботи бібліотекам необхідно впроваджувати систему «відкритого доступу» (Open Access) та ліцензії Creative Commons, що дозволить легалізувати використання наукових матеріалів без порушення майнового права авторів[4]. Стаття 22 нового Закону України «Про авторське право і суміжні права» № 2811-IX від 01.12.2022 (що діє з 01.01.2023) дозволяє бібліотекам та архівам, які не мають на меті отримання прибутку, здійснювати репрографічне відтворення (копіювання) одного примірника твору без згоди автора. При цьому бібліотека та архів мають достатньо підстав вважати, що такий примірник використовуватиметься з метою освіти, навчання[5].

За спостереженнями IFLA (Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій), попри те, що терміни охорони авторських прав у світі продовжують зростати, багато держав водночас намагаються зробити місцеві культурні та наукові здобутки більш доступними для людей[6].

Захист авторських прав у сучасних реаліях виходить далеко за межі традиційного контролю над тиражуванням друкованих видань, охоплюючи складну екосистему цифрових активів. Стрімкий розвиток новітніх технологій зумовив появу принципово нових засобів зберігання та передавання інформації – від хмарних сховищ і блокчейн-платформ до інтерактивних баз даних та об'єктів віртуальної реальності. Ці цифрові форми потребують специфічних законодавчих актів, оскільки вони є вразливими до миттєвого несанкціонованого копіювання та глобального розповсюдження без втрати якості, що робить класичні методи фізичного захисту неефективними.

Правова адаптація до цих умов полягає у визнанні цифрового контенту самостійним об'єктом захисту, незалежно від способу його фіксації. Це означає, що законодавство має регулювати не лише статичний результат творчої діяльності, а й процеси його функціонування в мережі: стрімінг, тимчасове кешування, доступ через API або використання у метавесвітах. Важливим

елементом сприяння захисту таких об'єктів є впровадження правових норм, що легітимізують використання цифрових відбитків (fingerprinting) та унікальних ідентифікаторів, які дозволяють відстежувати походження та історію використання твору в автоматизованому режимі.

Для установ пам'яті, зокрема бібліотек та архівів, такий розширений захист відкриває шлях до законного формування цифрових фондів і надання дистанційного доступу до них. Застосування сучасних законодавчих актів дозволяє інтегрувати цифрові засоби передавання інформації у правове поле, перетворюючи технологічні виклики на інструменти надійної фіксації авторства та збереження інтелектуального капіталу [7, с. 216-222]. Таким чином, правовий захист зміщується з контролю над формою видання на контроль над правомірністю доступу до цифрової суті твору, що забезпечує життєздатність авторського права в епоху глобальної інформатизації.

Але захист авторських прав не обмежується захистом друкованих видань. Новітні технології дали нові цифрові засоби для зберігання та передавання інформації, до яких потрібно застосовувати законодавчі акти, щоб сприяти їх захисту [8].

Особливе місце в системі правового регулювання займають технічні засоби захисту авторського права та інформація про управління правами. Сучасне законодавство, спираючись на договори Всесвітньої організації інтелектуальної власності, встановлює заборону на обхід таких засобів, як шифрування чи парольний доступ. Це створює ситуацію, коли правовий захист надається не лише самому твору, а й технічному «замку», який його охороняє, що іноді обмежує законні права користувачів на вільне використання твору в особистих цілях.

Окремим аспектом є правовий статус метаданих. Ми стверджуємо, що бібліографічний опис не є об'єктом авторського права в класичному розумінні, оскільки він має суто фактологічний характер. Проте база даних як цілісний об'єкт підлягає правовій охороні, що дає бібліотекам можливість захищати власні інформаційні ресурси від несанкціонованого копіювання [9].

Процес глобальної інформатизації зумовлює необхідність докорінної адаптації класичних методів бібліографознавства до нових цифрових реалій. Традиційний бібліографічний опис, систематизація та каталогізація сьогодні перестають бути лише інструментами пошуку, перетворюючись на фундамент правової ідентифікації об'єктів у цифровому середовищі. Збереження наукової цінності бібліотек у правовому полі залежить від того, наскільки якісно бібліографічна наука зможе інтегрувати стандарти ідентифікації електронних ресурсів у систему правової охорони інтелектуальної власності. Адаптація класичних підходів дозволяє не лише забезпечити точність наукового цитування, а й чітко розмежувати об'єкти, що перебувають у суспільному надбанні, від тих, що охороняються авторським правом. Це створює умови для легітимного функціонування цифрових бібліотек як суб'єктів, що гарантують достовірність

інформації та дотримання прав авторів у глобальному мережевому просторі[9,с. 22-31].

Практичне значення такої адаптації для розробки внутрішніх локальних актів бібліотек полягає у створенні чітких регламентів оцифрування та надання доступу до фондів. Захист авторських прав у сучасних умовах виходить далеко за межі традиційного контролю над тиражуванням друкованих видань. Поява новітніх технологій зумовила створення нових форм цифрових об'єктів, таких як програмне забезпечення, мультимедійні проєкти, бази даних та контент, що генерується за допомогою штучного інтелекту. Сучасне законодавство, зокрема оновлений Закон України «Про авторське право і суміжні права» (2023), адаптує правове поле до цих викликів, запроваджуючи поняття цифрового контенту як відомостей в електронній формі, що можуть зберігатися та поширюватися через мережеві пристрої та сервери.

Важливим кроком у захисті цих активів є застосування спеціальних правових та технічних інструментів. До них належать реєстрація авторства для фіксації прав на продукт, використання електронних підписів, водяних знаків та систем автоматичного моніторингу плагіату, дотримання вимог нормативно-правових документів(Таблиця 1).

Таблиця 1.

Нормативно-правова база регулювання авторства в бібліотечній справі України

Назва нормативного акта	Сфера регулювання в контексті бібліотек
Закон України «Про авторське право і суміжні права» (2023)	Регулює вільне використання творів бібліотеками (ст. 22–30), оцифрування, використання сирітських творів та технічні засоби захисту.
Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу»	Визначає статус бібліотечних фондів як національного надбання та права бібліотек на копіювання документів для збереження.
Цивільний кодекс України (Книга IV)	Встановлює загальні засади права інтелектуальної власності, терміни дії авторського права та порядок укладання ліцензійних договорів.
Закон України «Про електронну комерцію»	Регулює відповідальність бібліотек як постачальників послуг проміжного характеру (інформаційних посередників) у мережі.
Постанова КМУ «Про державну реєстрацію авторського права і договорів»	Визначає процедуру фіксації авторства, що важливо для наукових бібліотек, які ведуть інституційні репозитарії.
Національні стандарти України (ДСТУ 8302:2015, ДСТУ ГОСТ 7.1)	Регламентують правила бібліографічного опису та посилання на джерела, що забезпечує дотримання права на ім'я автора.

Практичне значення адаптації реалізується через розробку положень про цифрові колекції та регламентів оцифрування фондів що дозволяє чітко розмежувати об'єкти в суспільному надбанні від тих, що потребують ліцензування. При цьому фахівці архівної та книжкової справи отримують інструкції щодо класифікації складних цифрових об'єктів та дотримання процедур видалення неправомірного контенту.

Крім того, оновлений методичний інструментарій слугує основою для створення рекомендацій для фахівців інформаційної, книжкової та архівної справи. Такі рекомендації допомагають персоналу правильно класифікувати складні цифрові об'єкти, застосовувати міжнародні стандарти ідентифікації та забезпечувати збереження цифрової спадщини з дотриманням норм авторського права. Таким чином, модернізація бібліографічної діяльності забезпечує правову стабільність установ пам'яті та їхню інтеграцію в сучасну наукову інфраструктуру.

Висновки. У результаті аналізу встановлено, що правове регулювання авторства є ключовим фактором розвитку сучасного бібліотекознавства. Бібліотечні фахівці потребують чіткого законодавчого розмежування між «некомерційним використанням» та «порушенням майнових прав». Перспективи подальших розвідок полягають у детальному вивченні міжнародного досвіду застосування механізму fair use (справедливого використання) у діяльності національних бібліотек провідних країн світу, а також у розробці правових стандартів для використання штучного інтелекту в автоматизованому бібліографічному описі творів.

Література:

1. Право інтелектуальної власності в бібліотечно-інформаційній сфері. <https://www.nbuv.gov.ua/node/6144#:~:text=%D0%A6%D0%B5%20%D0%B7%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BE%20%D1%82%D0%B8%D0%BC%2C%20%D1%89%D0%BE%20%D0%B7%20%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B1%D0%BE%D0%BA%D1%83%2C,%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2%20%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2%2C%20%D0%B7%20%D1%96%D0%BD%D1%88%D0%BE%D0%B3%D0%BE%2C%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B8%20%D1%88%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B5>.
2. Башун О. Маркетинговий підхід до комплектування фондів бібліотек. *Бібліотечний вісник*. 1999. № 3. С. 29–30. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_1999_3_14.
3. Шевченко М. Авторське право в контексті оцифрування документів ХХ століття бібліотеками України: законодавчий і техніко-технологічний аспекти. *Вісник Книжкової палати*. 2022. № 7. С. 13–23. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2022_7_5.
4. Менсо І. В. Правове регулювання діяльності електронних бібліотек щодо використання творів у цифровій формі. Київ: Інтерсервіс, 2019. 176 с.
5. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-ІХ.
6. Кодекс етики ІФЛА для бібліотекарів та інших інформаційних працівників <https://www.ifla.org/files/assets/faife/codesofethics/ukrainiancodeofethicsfull.pdf>.

7. Римарчук Р., Римарчук Г. Деякі особливості та правові обмеження використання авторських прав у цифровому середовищі. *Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка". Серія: Юрид. науки.* 2020. Т. 7, № 2. С. 216–222.

8. Зеров К. О. Особливості захисту авторських прав на твори, розміщені в мережі інтернет: монографія. Київ: Інтерсервіс, 2018. 219 с.

9. Троцька В. М. Відкритий доступ до опублікованих творів: питання дотримання авторського права. *Теорія і практика інтелектуальної власності.* 2020. № 2. С. 22–31.

References:

1. Pravo intelektualnoi vlasnosti v bibliotechno-informatsiinii sferi [Intellectual property law in the library and information sphere]. Retrieved from <https://www.nbu.gov.ua/node/6144#:~:text=%D0%A6%D0%B5%20%D0%B7%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B%D0%BD%D0%BE%20%D1%82%D0%B8%D0%BC%2C%20%D1%89%D0%BE%20%D0%B7%20%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B1%D0%BE%D0%BA%D1%83%2C,%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2%20%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2%2C%20%D0%B7%20%D1%96%D0%BD%D1%88%D0%BE%D0%B3%D0%BE%2C%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B8%20%D1%88%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B5> [in Ukrainian].

2. Bashun, O. (1999). Marketynhovyi pidkhid do komplektuvannia fondiv bibliotek [Marketing approach to library collection development]. *Bibliotechnyi visnyk - Library Bulletin*, 3, 29–30. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_1999_3_14 [in Ukrainian].

3. Shevchenko, M. (2022). Avtorske pravo v konteksti otsyfruvannia dokumentiv XX stolittia bibliotekamy Ukrainy: zakonodavchyi i tekhniko-tekhnolohichni aspekty [Copyright in the context of digitization of 20th century documents by Ukrainian libraries: legislative and technical-technological aspects]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty - Bulletin of the Book Chamber*, 7, 13–23. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2022_7_5 [in Ukrainian].

4. Menso, I. V. (2019). *Pravove rehuliuвання діяльності електронних бібліотек щодо використання творів у тисфровій формі [Legal regulation of electronic libraries' activities regarding the use of works in digital form]*. Kyiv: Interservis [in Ukrainian].

5. Pro avtorske pravo i sumizhni prava: Zakon Ukrainy № 2811-IX vid 01.12.2022 [On copyright and related rights: Law of Ukraine No. 2811-IX of 01.12.2022] [in Ukrainian].

6. Kodeks etyky IFLA dlia bibliotekariv ta inshykh informatsiinykh pratsivnykiv [IFLA Code of Ethics for Librarians and other Information Workers]. Retrieved from <https://www.ifla.org/files/assets/faife/codesofethics/ukrainiancodeofethicsfull.pdf> [in Ukrainian].

7. Rymarchuk, R., & Rymarchuk, H. (2020). Deiaki osoblyvosti ta pravovi obmezhennia vykorystannia avtorskykh prav u tsyfrovomu seredovyschi [Some features and legal restrictions of copyright use in the digital environment]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Serii: Yurydychni nauky - Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series: Legal Sciences*, 7(2), 216–222 [in Ukrainian].

8. Zеров, K. O. (2018). *Osoblyvosti zakhystu avtorskykh prav na tvory, rozmishcheni v merezhi internet [Features of copyright protection for works published on the Internet]*. Kyiv: Interservis [in Ukrainian].

9. Trotska, V. M. (2020). Vidkrytyi dostup do opublikovanykh tvoriv: pytannia dotrymanna avtorskoho prava [Open access to published works: issues of copyright compliance]. *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti - Theory and practice of intellectual property*, 2, 22–31 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 17.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 07.05.2026

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>